

Emmalaltir d'amor

Antíoc i Estratonice. Oli de Jean-Auguste-Dominique Ingres, del 1840. Els artistes del Renaixement i posteriors van recuperar el tema de l'amor obsessiu i malaltís, estudiat per Arnau de Vilanova al segle XIII.

Editorial Barcino ha traduït del llatí la primera monografia europea dedicada a la malaltia de l'amor, el 'Tractat de l'amor heroic', d'Arnau de Vilanova, obra del segle XIII.

Antíoc, príncep hereu del rei Seleuc, va emmalaltir greument i ningú no encertava a identificar la causa del mal. Però el gran metge Erasístrat va saber diagnosticar-ne l'origen. Patia la malaltia de l'amor obsessiu, la que segles més tard fou batejada amb el nom d'*amor hereos*.

Antíoc s'havia enamorat de la seva jove madrastra, Estratonice, i no ho havia confessat. El metge grec ho va descobrir quan observà que el pols li anava més ràpid si la seva madrastra era a prop, i també li canviava el color de la cara. El rei, per a salvar el fill, li va cedir la seva muller. L'episodi s'esqueia 300 anys abans de Crist.

Ho narren Valeri Màxim, Apià, Plutarc i Lucità, i el tema va ser molt popular a partir del Renaixement, i fins ben

entrat el segle XIX, gràcies als pintors. Però els autors medievals àrabs i llatins ja se n'havien ocupat a fons, de manera científica.

Curiosament, l'antiguitat no havia arribat a conceptualitzar aquest estat com una malaltia, malgrat el famós cas d'Antíoc. Els primers que ho van fer van ser els metges àrabs i, a partir de la lectura de les seves obres, l'edat mitjana llatina bastí una concepció mèdica d'aquest trastorn.

El primer text que incorpora "la malaltia de l'enamorat" com un problema mèdic a l'occident llatí, donant-li el nom d'*amor hereos*, fou el *Viaticum* de l'escriptor llatí Constantí l'Africà, al segle XI, un dels introductors de la medicina àrab a Europa. La designació d'*heroic* o *hereos* que rebia aquest tras-

torn en la medicina medieval és una deformació d'*eros* ('amor-passió' en grec), que mena a la confusió amb *heroi* com a sinònim de noble, o amb el terme llatí *herus* ('senyor').

Constantí, que tradueix i reelabora un original àrab, com també farà amb el *Pantegni*, descriu la malaltia al capítol titulat "De amore qui dicitur et hereos". És una malaltia, hi diu, produïda, fisiològicament, per una superfluïtat humoral de la malenconia o bilis negra i, psicològicament, per l'obsessió per aconseguir una persona bella.

La teràpia que hi recomana és la distracció del pacient amb uns altres plaers: el vi, la música, la conversa amb els amics, els jardins verds amb rierols transparents o una passejada amb una altra dona bella.

L'interès d'occident en l'*amor hereos* va eixamplar-se amb més obres traduïdes de l'àrab al segle XII, i amb els comentaris sobre el *Viatricum*.

Primera monografia. Però el primer text llatí dedicat exclusivament a la qüestió no arribà fins al segle XIII i fou obra d'un català: el *Tractatus de amore heroico* del metge, astròleg i teòleg Arnau de Vilanova.

Aquesta breu obra d'Arnau de Vilanova no s'havia traduït mai, ni tan sols a la llengua de l'autor, i ara ho acaba de fer l'editorial Barcino gràcies a l'editor de l'obra completa original llatina d'Arnau de Vilanova, i prestigiós especialista en medicina antiga, el professor nord-americà Michael McVaugh, que n'ha escrit la introducció i n'ha establert el text llatí, a partir dels manuscrits.

La traducció al català és de Sebastià Giralt, professor agregat de filologia llatina de la Universitat Autònoma de Barcelona. L'obra, que inclou a més el text llatí, s'ha publicat a la "Biblioteca Barcino", col·lecció que divulga els clàssics entre el lector corrent, amb el títol *Tractat sobre l'amor heroic*.

Michael McVaugh refà amb detall la història de la malaltia de l'amor fins a Arnau de Vilanova, però també sap anar més enllà de la medicina per a endinsar-se en la història cultural, atès que el concepte va tenir les seves repercussions literàries.

La idea de l'amor cortès, nascuda a l'Europa del segle XII i desenvolupada en la poesia d'aquell temps, afirma McVaugh, es va fondre al segle següent amb la visió mèdica clàssica que l'amor obsessiu era una malaltia, i en aquest procés l'amor mateix va ser, com diríem avui dia, medicalitzat.

El tema va ser reprès per autors com Dante, Boccaccio, Ausiàs Marc, Fernando de Rojas o Edmund Spenser, entre molts més, a la baixa edat mitjana i al Renaixement.

Precisament, la confusió entre l'amor eròtic –l'obsessiu– i l'amor heroic –el noble–, reflecteix la confluència entre l'amor enfebrat no correspost com a malaltia i la idea de l'amor cortès, segons la qual l'enamorat se sotmet a la persona estimada com un vassall al seu senyor.

Arnau de Vilanova va ser, diu l'estudiós, un pioner en aquesta mena de desenvolupament, atès que al començament

EL TEMPS

Arnau de Vilanova és autor de la primera monografia europea dedicada a la malaltia d'amor, el *Tractat sobre l'amor heroic*, ara traduïda al català.

de la seva brillant carrera, de fama internacional, va escriure el primer tractat europeu enterament dedicat a la malaltia de l'amor obsessiu o *amor hereos*.

Ajut cavalleresc. La historiadora Mary Wack, recull l'estudiós, ha anat més enllà que ningú en l'anàlisi de les relacions entre l'amor obsessiu malaltís i l'amor cortès, i suggereix que l'apropiació del concepte per part de la medicina occidental va ajudar la classe cavalleresca europea a resoldre algunes dificultats derivades dels ideals de l'amor cortès, uns ideals que havien anat guanyant força ràpidament a la darrerria del segle XII.

Les convencions cortesques, segons Mary Wack, exigien als homes de comportar-se com a "servidors en l'amor" i, per tant, entraven en conflicte "amb les estructures poderoses del domini masculí", de manera que aquesta nova categoria mèdica, la malaltia de l'amor, podria haver permès als enamorats nobles de resoldre el conflicte bo i rebutjant tota responsabilitat en la seva subordinació servil a una dona inferior: podien dir que actuaven així només perquè estaven malalts, afectats per un trastorn de salut, la malaltia d'amor.

La hipòtesi és atractiva i estimulante i per això McVaugh la recull. Però amb reserves, perquè dubta que la classe noble utilitzés la malaltia de l'amor com una racionalització convenient de les seves passions.

Amor servil. Arnau de Vilanova, segons McVaugh, relaciona el mot *hereos* no solament amb *heros*, sinó també amb *herus* ('senyor, amo'). El fet que afegí la idea que l'amor implica subordinació a un senyor possiblement reflecteix, afegint l'estudiós, la influència, en el metge docent, de les convencions literàries de l'amor cortès.

Com imposava la tradició àrab i llatina, Arnau de Vilanova prova d'entendre l'*amor heroicus* en qualitat de malaltia, tant en la seva causa fisiològica com en els seus efectes psicològics.

Però la seva aproximació, considera McVaugh, és diferent. En comptes d'escriure àmpliament sobre tot el camp de la medicina, va optar per compondre una autèntica monografia sobre un sol problema de la teoria mèdica. De la teoria, perquè Arnau de Vilanova era un acadèmic: va estudiar a la universitat de Montpeller i en va ser professor.

És, per tant, una composició única en el seu gènere per a la medicina del seu moment i durant molt de temps, i és un gènere en el qual es va trobar a plaer, perquè moltes de les seves obres posteriors són fetes sobre el mateix model.

Els quatre capítols. Al primer capítol, Arnau de Vilanova defineix l'amor heroic com "un pensament vehement i obsessiu sobre l'objecte desitjat amb la confiança d'obtenir-ne el plaer que se n'ha aprehès". Més concretament, en la delectança singular del coit.

No considera pas que sigui en realitat una malaltia, sinó un *accidens* o símptoma d'una malaltia subjacent: la disposició irregular d'algun membre del cos.

Al segon capítol, constata que el pacient s'equivoca de totes passades en considerar que el seu objecte de desig és millor que cap altre.

Quines són les causes d'aquest judici erroni, d'aquesta pèrdua de seny? En primer lloc, la calor excessiva. La percepció joiosa del plaer escalfa els esperits dins el cor, que aleshores són enviats per tot el cos, i dins el ventricle mitjà del cervell la calor dels esperits destorba la *virtus* estimativa en el seu judici.

A més, els esperits calents assequen la part anterior del cervell, on resideix la *virtus* imaginativa, i aquesta sequedat fa que l'objecte desitjat sigui retingut en la ment.

L'amor heroic, afegeix en aquest capítol Arnau de Vilanova, es podria anomenar "dominalis": perquè domina l'ànima o fa que l'enamorat tracti l'ésser estimat com el seu senyor. D'aquí dedueix l'estudiós que el llavors futur professor de medicina estigués influït per les convencions literàries de l'amor cortès.

El tercer capítol descriu els símptomes, és a dir, els efectes d'aquest pensament obsessiu. L'assecament del cos desgasta els membres, provoca els ulls enfonsats i la cara fatigada. El pols salta cada vegada que hom troba la persona estimada, com ja va detectar Erasístrat, i el pacient es torna de color grogós.

Els remeis. El quart capítol de la monografia planteja, finalment, la manera de tractar el pacient, i aquí Arnau de Vilanova es mostra més clar i contundent que no Constantí.

L'objectiu és posar fi al pensament obsessiu desviant les idees del pacient en qualsevol altra direcció. Per exemple, emfasitzant la lletjor de l'objecte desitjat i proporcionant al pacient uns altres plers: banys, conversa, vistes agradables, coits amb dones diferents, flors i música, sense descartar dormir i viatjar.

Els banys han de ser temperats; les converses, amb les persones estimades; els coits, amb joves especialment plaents; les passejades, per vergers o prats ufanosos amb una extraordinària varietat de flors; el son, profund; i els viatges, a indrets allunyats i fins i tot a l'estranger.

I s'ha d'actuar de pressa: si no es planta cara amb urgència a aquesta fúria, adverteix, acaba generant malenconia, sovint deriva ràpidament en mania

BARCINO

Carles Duarte, director de l'Editorial Barcino, i Sebastià Giralt, traductor del *Tractat sobre l'amor heroic*, a la seu de l'editorial.

i, cosa que és més greu, la major part de vegades els afectats llangeixen fins a caure en perill de mort.

El tractat sintetitza el saber mèdic del seu temps i delata un estudi minucios del comentari que feia poc havia fet Gerard de Berry al *Viaticum* de Constantí, però també és ben possible que hagi pogut d'un gran nombre d'autoritats àrabs d'anomenada, pensa McVaugh.

L'element més important a destacar-ne, diu l'estudiós, és que Arnau de Vilanova allibera el trastorn amorós de la malenconia, quan indica que només el primer pot derivar en el segon si no es tracta a temps.

I la gran virtut de l'obra, afegeix, és la manera d'imposar la seva informació, gens escolàstica i ben clara i contundent.

Del *Tractatus de amore heroico* se'n coneixen quatre còpies manuscrites. L'edició crítica es basa en el text del millor i més antic d'aquests testimonis, conservat a la Biblioteca Nacional de París, confrontat amb els altres tres i també amb el text imprès en la primera edició de les obres mèdiques d'Arnau de Vilanova, apareguda a Lió el 1504.

Lluís Bonada